

Bohumír Indra, Židovská obec v Hranicích do roku 1939
In: Vlastivědné listy 15, 1989, č. 2, s. 18-22

Bohumír Indra, Židovská náboženská obec v Hranicích za okupace republiky a její násilná likvidace nacisty v roce 1942
In: Vlastivědné listy 16, 1990, č. 1, s. 15–17

ŽIDOVSKÁ OBEC V HRANICÍCH DO ROKU 1939

(K 50. VÝROČÍ OKUPACE REPUBLIKY NACISTICKÝM NĚMECKEM V R. 1939)

BOHUMÍR INDRA

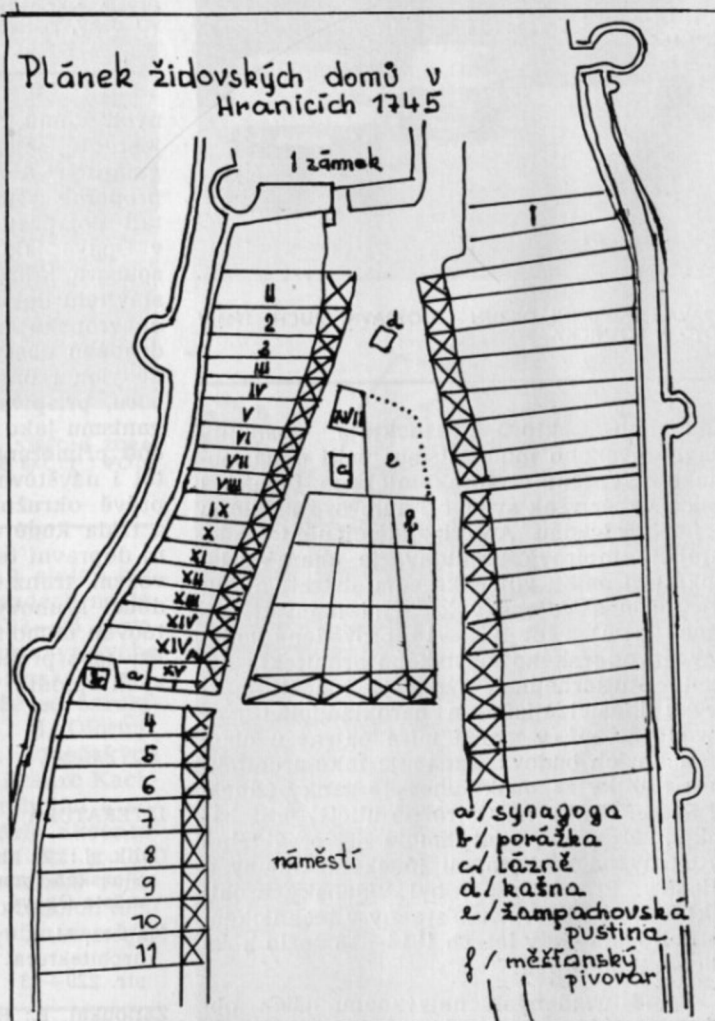
Samostatná židovská obec v Hranicích, ustavená a potvrzená roku 1637 hranickou vrchností knížetem Dietrichštejnem, trvala až do sloučení s městskou (tzv. křesťanskou) obcí hranickou v roce 1919, později jako židovská náboženská obec až do násilné likvidace nacisty v roce 1942.

První židé se však usadili v městě Hranicích, opevněném hradbami, již mnohém dříve, před vzplanutím třicetileté války. Hranická vrchnost Karel Pergar z Pergaru koupil roku 1611 ve městě měšťanský dům, z kupní sumy zaplatil však jen tzv. závdavek a odevzdal dům židu Josefovi za vysokou částku peněz, kterou od něho přijal. Také další držitel města Václav Mol z Modřelic odvedl roku 1619 koupený městský dům židu Lazarovi za velkou částku peněz. V prvních letech třicetileté války, kdy město bylo několikrát obsazeno císařskými i cizími vojsky, dostaly se do rukou židů další městské domy, spálené a pobořené za dobývání a drancování města vojáky. Jejich majitelé je pustili a odevzdali židům k obývání za hotově vzaté částky peněz, bez vědomí a souhlasu městského úřadu. Do městských knih nebyly tyto domy židům zapsány, protože židé nesměli kupovat a držet křesťanské domy ve městech.

Teprve nová hranická vrchnost, olomoucký biskup kardinál František z Dietrichštejna, který dostal roku 1622 konfiskovaná panství hranické a lipnické darem od císaře Ferdinanda II., potvrdil roku 1629 v privilegii uděleném městu Hranicím židům usedlým ve městě držbu jejich domů, které do té doby nabyli, a domy jim byly pak zapsány do purkretních knih městských. Podle kardinálova privilegia měli židé odvádět městské obci ze svých domů purkretní platy, domovní peníze a všechny jiné dávky a peněžní sbírky jako jiní měšťané. Nesměli však vykonávat žádné městské živnosti, řemesla ani šenky a škodit tak hranickým měšťanům. Spory jejich s křesťanskými měšťany měl soudit městský rychtář. V následujících letech koupili židé se

souhlasem vrchnostenského úřadu od bývalých majitelů nebo od obce všechny spálené a pusté domky při západní městské hradební zdi, vypálené a pobořené při dobývání města císařskou armádou v roce 1627, o jejichž opětovnou výstavbu nebylo zájemců. Židovští kupci domů pocházeli ze sousedního města Lipníka nad Bečvou, patřícího též vrchnosti, kde byla stará židovská obec již od konce 15. století, založená Vilémem z Pernštejna, nebo z Mikulova, rodového sídla knížat z Dietrichštejna. Protože počet židovských

rodin usedlých v Hranicích přesáhl již počet deset, zřídili si židovskou školu synagógu a se souhlasem vrchnosti také vlastní židovský hřbitov na předměstí při silnici vedoucí k Bělčinu a na Nový Jičín, na pozemku koupeném od vrchnosti. Základní privilegium hranické židovské obce, které potvrdilo její samostatnost a úplnou nezávislost na křesťanské obci města Hranic, vydal hranickým židům roku 1637 synovec kardinála, nový držitel města Hranic a obou panství kníže Maxmilián z Dietrichštejna. Potvrdil jim židům držbu 17 městských

DOMY ŽIDOVSKÉ OBCE OZNAČENY ČP. I-XVII

DOMY ŽIDOVSKÉ ULICE ČP. IV, V, VI A PROTEJSÍ ČP. XVII V ROCE 1906. POZDĚJI ZBOŘENÉ / REPROFOTO B. BEILOVA

domů, dříve křesťanských, které drželi (další domy nesměli již kupovat) a stanovil v 11 artikulech základní práva hranických židů a jejich vztah ke křesťanské obci hranické. Potvrdil jim osvobození od všech robot a městských hlídek na hradbách a zdech městských, zato se však měli, jako dosud, srovnat s křesťanskou obcí a dávat jí náhradou stělný prach a olovo. Potvrdil jim židovskou

PEČET ŽIDOVSKÉ OBCE V HRANICÍCH Z POLOVINY 18. STOLETÍ S HVEZDOU A HEBREJSKÝM NÁPÍSEM „KEHAL REJNIC“, TJ. OBEC REJNIC = HRANICE / FOTO B. BEILOVA

STARÉ NÁHROBKY ŽIDOVSKÉHO HRBITOVA V HRANICÍCH / FOTO J. MUSIOL

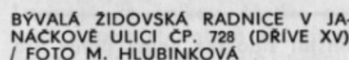
školu neb synagogu, jak ji dosud měli, židovský hřbitov na předměstí, který užívali, a dovolil, aby si zřídili vodní jámu neboli židovskou lázeň podle židovského obyčeje. Povolil jim zabíjet dobytek a výsek masa i jeho prodej v židovských domech židům i křesťanům, dovoz košerového vína k židovským svátkům, provozování krejčovského řemesla mezi židy, dále nerušený prodej a nákup ovčí vlny a jiné obchody jakýmkoliv zbožím, do křesťanských řemesel se však neměli míchat. Spory s křesťany měli předněst vrchnosti, která je měla rovnat. Toto privilegium hranické židovské obce, potvrzené pak dalšími držiteli města a hranického panství, bylo později rozhojnéno dalšími výsadami. Za udělení privilegia zaplatili hraniční židé knížeti vysokou částku peněz. Kromě toho byla židovská obec povinna platit vrchnosti tzv. ochranný plat z každé osoby, příspěvek na kontribuci, řeznický plat z každého kusu rituálně poraženého dobytka aj. Všichni židé hranické židovské obce byli jako poddaní podřízeni přímo hranické vrchnosti a požívali její právní ochranu i vůči cizím měšťanům a vrchnostem. Do čela obce postaven volený židovský rychtář, potvrzený a odpovědný vrchnosti, který se 2 přísedícími a 4 přísedícími spravoval všechny záležitosti židovské obce, a jako zástupce vrchnosti rovnal také spory jejich příslušníků. Byly založeny

vlastní židovské knihy smluv pro zápisy kupů a změn držby židovských domů, knihy dluhů a rukojmí aj., vedené hebrejsky až do osmdesátých let 18. století. Od roku 1638 nebyly kupy a prodeje židovských domů do purkretních knih města Hranic již více zapisovány.

V privilegii zmíněných 17 židovských domů (dříve křesťanských) leželo až na 2 domy,

PEČET ŽIDOVSKÉ OBCE Z DOBY PO-JOSEFINSKÉ SE LVEM DRŽÍCÍM HVEZDU, NĚMECKÝM OPISEM „SIGEL DER WEISSKIRCHNER JUDENGEMEINDE“ A HEBREJSKÝM NÁPÍSEM „KEHAL ADAT JESURUN“, TJ. OBEC SHROMÁŽDĚNÍ ISRAELE / FOTO B. BEILOVA

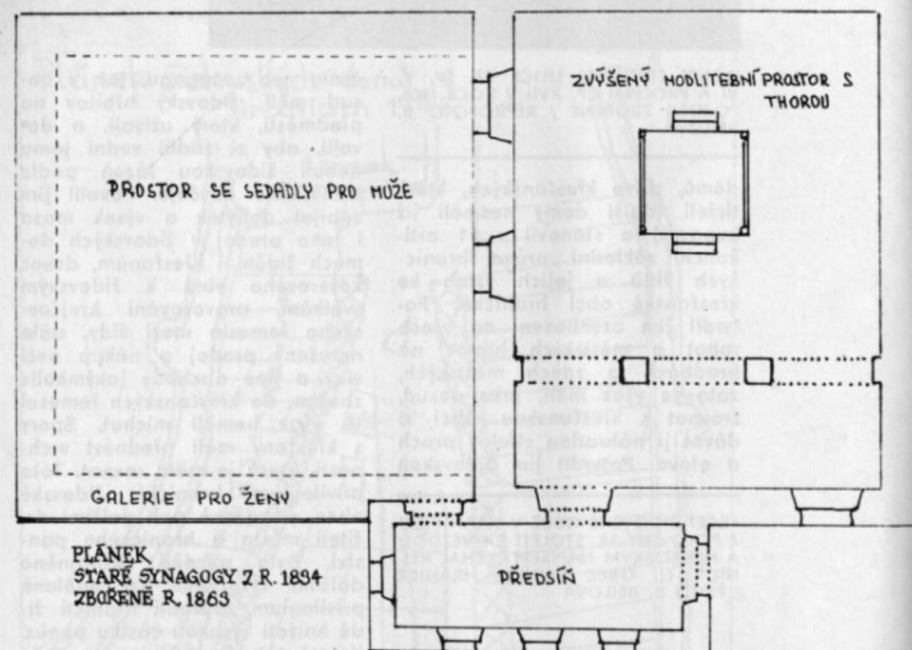

stojící poblíže vrchnostenského zámku, v řadě vedle sebe na obou stranách dnešní Janáčkovy ulice, od Zámeckého náměstí až po vyústění ulice na velké (dnešní Gottwaldovo) náměstí. Toto židovské město (ghetto), uzavírané na noc železnými řetězy na obou koncích ulice, tvořily většinou jednopatrové domy a domky, vystavěné z tvrdého materiálu až ve 2. polovině 17. století. Později při prvním číslování domů ve městě roku 1771 dostaly tyto domy na rozlišení od domů křesťanské obce, označených arabskými popisynými čísly, číslování římskými čísly od I do XVII, jež pak podržely až do sloučení židovské obce s městem Hranicemi v roce 1919. Domy, přistavěné na vnitřní ohradní zeď městských hradeb, neměly žádné dvory až na dům XV, v němž byla od počátku umístěna na dvoře židovská škola - synagoga a rituální porážka dobytka, umístěná u zdi při hradební baště. Židovská lázeň, do níž byla voda nošena a později vedena dřevěným potrubím z městské kašny na Zámeckém náměstí, byla později zastřešena a přestavěna a existovala na původním místě až do 20. století. Za vpádu švédských armád

Jako nerovnoprávní poddaní trpěli židé mnoha diskriminačními omezeními, museli nosit zvláštní židovský oděv, odlišný od křesťanských šatů, označený žlutým židovským kolečkem předeprsového rozměru. Směli bydlet jen ve svých židovských obcích (ghettech), nesměli bydlet ani přenocovat v křesťanských domech. Města, kde nebylo židovské ghetto (např. Nový Jičín, Frýdek, Opava aj.), museli opustit do večera před uzavřením městských bran. Vstup do měst povolen jim jen na výroční trhy a k vymáhání dluhů a úroků, při vstupu do města platili mýtní poplatky za každou osobu.

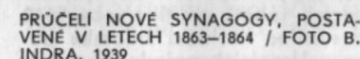
Tísavné bytové poměry hranické židovské obce narostly již koncem 17. století příchodem nových židovských rodin, vypuzených z Vídně a Rakouska a počátkem 18. století přílivem dalších židovských uprchlíků z Polska. Došlo proto k rozdělování židovských domů na díly a k prodeji jednotlivých pokojů a komor spřízněným nebo i cizím kapitálově bohatým židovským rodinám, zejména z Vídně, jimž vrchnost povolila usadit se ve městě. Zpravidla bydlely pak až do poloviny 19. století v každém domě židovské obce 4 rodiny, na chodbě domu bylo společné ohniště. Pro nebezpečí zavlečení nakažlivých nemocí do města musela židovská obec zříditi na příkaz vrchnosti roku 1691 na předměstí naproti židovskému hřbitovu židovský lazareť pro nemocné a povinný pobyt židů procházejících městem, podezřelých nositelů nakažlivých chorob. Vrchnost prodala židovské obci

bu, povoz a zboží. Nesměli držet, najímat nebo obdělávat zemědělskou půdu, vykonávat městská řemesla ke škodě městských řemeslných cechů. Povoleno jim jen obchodovat vším zbožím, skupovat, vyvážet a dovážet např. ovčí vlnu, půjčovat peníze měšťanům i šlechtě na vysoký úrok tzv. lichvu. Pro vrchnosti byli dobrým zdrojem příjmu odběrem ovčí vlny z panských dvorů ve velkém za hotově zaplacené peníze, jako pohotově dodavatelé potřebného množství sena pro zásobování vojska apod.

k tomuto účelu pustý předměstský dům.

Velké změny v postavení a životě židů nastaly v druhé polovině 18. století za osvětských reforem Marie Terezie a Josefa II. Bylo zrušeno povinné nošení odlišných židovských šatů a žlutého židovského kolečka, umožněn jim po souhlase vrchnosti přístup ke vzdělání, do židovských škol zavedeno povinné vyučování němčině aj. Všem židům bylo uloženo změnit dosavadní užívání židovských jmen a přijmout nová příjmení, která byla roku 1784 pro-

hlášena za jediné platná a závazná pro všechny zápisy do židovských gruntovních knih, židovských matrik, úředních písemnosti s křesťany apod. Nová, většinou německá příjmení byla volena podle původu, odkud rodina pocházela nebo přišla, podle přízviska užívaného ve městě křesťany pro rodinu, nebo určeno vrchností ze seznamu německých židovských příjmení, zcela odlišných od příjmení křesťanských rodin.

Už roku 1780 byl stanoven přesný počet židovských poddanských rodin pro jednotlivé židovské obce. Pro židovskou obec hranickou stanoven počet usedlých židovských poddanských rodin na 120 tzv. familiantů, který nesměl být překročen. Místo dosud hebrejsky psaných knih židovské obce pro zápisy prodeje a kupů domů, resp. domovních dilů, zavedeny německy psané gruntovní knihy židovské obce na předepsaných německých formulářích, obdobně založeny německy vedené matriky narození (obřizek), sňatků a úmrtí. Stará pečť hranické obce s hebrejským nápisem v šesticipe hvězdě Davidově byla nahrazena novou pečeti s vnějším německým opisem SIGEL DER WEISKIRCHNER JUDENGEMEINDE, a hebrejským nápisem a znamením ve vnitřním poli pečeti.

Protože vrchnosti plynul z židovských poddaných velký finanční a hospodářský prospěch (další prodej křesťanských domů židům ve městech byl však zakázán a židé je nesměli kupovat ani v nich bydlet), prodal kníže Dietrichštejn roku 1803 přes protesty městského úřadu v Hranicích pustou vrchostenskou olejnou, dříve mlýn, ležící pod Černotinskou městskou branou. Židé zřídili z objektu 4 židovské chalupy a v roce 1836 si vystavěli dalších 13 židovských

domků v pusté bývalé vrchnostenské fajánsové fabrice na předměstí v Horní ulici, prodané jim vrchností v licitaci. Celkový počet domů a chalup hranické židovské obce se tak zvýšil na 34, očíslovaných dodatečně popisnými čísly XVIII až XXXIV. Přesto nestačily pro rostoucí početné židovské rodiny. V roce 1836 bydlelo např. s povolením vrchnosti již 36 familiantů, poddáných hranické vrchnosti s rodinami jako nájemci palíren, šenkýři vrchnostenských pivovarů apod. ve 30 obcích severovýchodní Moravy v celkovém potu 141 duší.

Po zrušení poddanství roku 1848 pozbyla platnost všechna dosavadní diskriminační protizidovská nařízení a omezení a židé se stali rovnoprávními občany ve státě. Mohli se volně stěhovat a usadit se kdekoli, kupovat křesťanské domy, bydlet v nich, resp. umístit v nich své obchody, měli neomezený přístup ke vzdělání, mohli vykonávat jakákoli povolání a zaměstnáni, zakládat továrny atp. Nastal neobyčejný rozmach židovského podnikání v obchodu, průmyslu, peněžnictví aj., v kultuře a ve vědě, ve svobodných povoláních (lékaři, advokáti) aj. Přestala dosavadní bytová tíseň v domech židovských obcí, domovní díly skoupeny jediným majitelem domu. Židé se stěhovali a kupovali domy ve velkých i menších městech, kde dosud nesměli bydlet, stavěli tu továrny apod. Křesťanské městské domy v Hranicích a na předměstí koupené židy se však nestaly součástí židovské obce, ale zůstaly součástí tzv. křesťanské obce hranické. Židovská obec hranická s židovským rychlářem, podřízená dosud přímo hranické vrchnosti, byla nově ustavena jako samostatná politická obec židovská Hranice s vlastní správou, nezávislou na městu Hranicích. Byla podřízena přímo okresnímu hejtmánství jako jiné samostatné obce. Do čela obce postaven volený

purkmistr (starosta) židovské obce s 2 radními a 8 členy obecního výboru. Zvolený starosta byl současně předsedou tzv. židovské kultovní (náboženské) obce židovské až do roku 1885, kdy došlo k oddělení politické správy židovské obce od správy náboženské obce, do jejíhož čela postaven volený předseda (starosta) s 15 členy užšího a širšího výboru. Pro úřadování purkmistra a zasedání městské rady židovské obce a představenstva židovské náboženské obce byl vykoupěn židovský dům čp. XV bývalé židovské školy, na jehož dvoře byla budova staré synagogy. Dům byl přestavěn rozšířením o sousední dům a zvýšen na dvě poschodí židovské radnice — později tzv. židovský obecní dům. Židovská škola byla přemístěna do jiné přestavěné budovy židovské obce. Také ostatní domy býv. židovského ghetta byly v druhé polovině 19. století přestavěny a upraveny.

Malá stará synagoga, stojící tu již roku 1629, nouzově opravená po třicetileté válce, o jejíž rozšíření žádala hranická židovská obec vrchnost již roku 1720, byla podle povolení olomoucké konsistoře přestavěna z tvrdého materiálu, ale jen ve stejných rozměrech, vzhledu a výšce jako stará, z velké části dřevěná synagoga. Když počátkem 19. století přibýlo židů poddaných hranické vrchnosti, bydlících s jejím povolením na jiných panstvích a ve městech jako pachtyři, šenkýři apod., kteří se o výročních židovských svátcích každoročně vraceli do Hranic k výročním modlitbám,

PEČET RABINÁTU V HRANICÍCH
Z KONCE SEDESÁTÝCH LET 19. STOL.
S HVĚZDOU A OPISEM „RABBINAT
WEISSKIRCHEN“ / FOTO B. BEILOVÁ

žádala židovská obec roku 1836 opět vrchnost o povolení přestavby a rozšíření synagogy. Žádost byla však olomouckou konsistoří opět zamítnuta, ačkoliv vrchnostenský úřad ji doporučil. Vrchnostenský stavitel Václav Knorr vyměřil a nakreslil plán staré synagogy o rozměrech 10 × 17 m a vypočetl, že prostor nestačí pojmut 717 osob židovské náboženské obce hranické. Krajský úřad v Hranicích povolil proto židovské obci zřídit o výročních židovských svátcích výpomocnou synagogu na předměstí v bývalém vrchnostenském dvoře Světlíkovském, prodaném židovským familiantům, a přenést sem ze synagogy židovskou thoru, aby se všichni mohli zúčastnit modliteb. V pozdějších letech bylo povolení obnovováno.

V šedesátých letech usilovala hranická židovská obec opět zřídit novou velkou synagogu v Zámecké ulici přestavbou bývalé vrchnostenské sýpky, majitelka panství však na prodej nepřistoupila. Roku 1863 se proto židovská obec rozhodla zbořit malou starou synagogu a vystavět na jejím místě novou velkou synagogu a přistavit ji na bu-

dovu židovské radnice. Plány stavby nové synagogy v maur-sko-byzantském slohu vyhotovil a stavbu v roce 1863 provedl stavitel František Macher, rodem z Vidně, který vedl v letech 1859–1862 stavbu rozlehlých budov dělostřelecké akademie v Hranicích včetně vojenského kostela. Nová synagoga, dlouhá 21 m, široká 19 m a vysoká 18 m, sloužila pak svému účelu až do roku 1940.

Po zřízení Československé republiky roku 1918 byla židovská politická obec Hranice výnosem ministerstva vnitra z 8. srpna 1919 zrušena a sloučena s městem Hranicemi v jednu obec. Domy bývalé židovské obce s popisnými čísly I-XXXIV byly nově přečíslovány arabskými popisnými čísly 728 až 760, jež navazovaly na popisné číslo 727, udělené městem poslednímu nově postavenému domu ve městě. Při sčítání obyvatel města roku 1920 čítala židovská náboženská obec 276 osob. Náboženská obec židovská s vlastním představenstvem zůstala zachována s vlastním židovským matričním úřadem a rabinem, německá jednotřídní židovská škola byla však zrušena. Židov-

ská náboženská obec stavěla pak až do konce republiky při obecních volbách vlastní kandidátku a vysílala do městského zastupitelstva zvoleného zastupce židovské náboženské obce. Poslední židovský rabin v Hranicích dr. Jakub Rabbino-wicz, působící zde od roku 1894 (narozený 1863), odešel roku 1937 za synem do Palestiny. Náboženské úkony vykonával pak až do zákazu nacisty v roce 1941 židovský kantor.

O tragickém osudu hranických židů za okupace republiky, jejich deportaci do vyhlazovacích táborů smrti v roce 1942 a násilné likvidaci židovské obce v Hranicích pojednám v dalším čísle Vlastivědných listů.

Prameny:

Manuál držebních změn městských domů 1600–1638, založený roku 1637.
Archív města Hranic, sign. 51 a, OA Přerov
Archív velkostatku Hranice č. 36–38, 68, 450–451, 559, 2895, 2960, 4319, 4320, SOA Opava
Rkp. autora Dějiny města Hranic II.

Z DĚJIN LESNICKÉHO ŠKOLSTVÍ NA MORAVĚ

K VÝROČÍ STŘEDNÍ LESNICKÉ ŠKOLY
V HRANICÍCH NA MORAVĚ

VOJTĚCH CEKOTA

V roce 1987 uplynulo 135 let od doby, kdy se na Moravě začalo se soustavnou odbornou přípravou lesních hospodářů. I když první pokusy sahají do konce 18. století, došlo k otevření první lesnické školy na Moravě v Dačicích na panství Karla svob. pána z Dalberku v roce 1820. Byla dvouletá a trvala do roku 1834, kdy za zhoubného požáru byla zničena velká část města i s budovou školy a cennými sbírkami. Škola, která vchovala více jak 250 lesníků, z nichž mnozí později podstatně přispěli k rozvoji moravského lesního hospodářství, nebyla přes snahu ředitele Vincence Hlavy obnovena.

V první polovině 19. století vzrůstal zájem společnosti o lesní hospodářství. Stoupala potřeba

BUDOVA STŘEDNÍ LESNICKÉ ŠKOLY V HRANICÍCH

dříví a neustále rostoucí nové způsoby využití dřeva vedly k tomu, že i odlehlejší lesní komplexy se stávaly výnosnými pro trh. Převládá názor, že jak soukromá, tak i státní správa lesů vyžaduje dobré znalosti lesa, že výsledek lesního hospodaření závisí především na lesním hospodáři. Stále hlasitěji znělo volání po zakládání lesnických škol. Přispěl k tomu i nově vydaný lesní zákon z roku 1852 i požadavek ministerstva

PISEMNÁ MATURITNÍ ZKOUŠKA Z RUSKÉHO JAZYKA STUDENTŮ STŘEDNÍ LESNICKÉ ŠKOLY V HRANICÍCH

orby, aby lesní hospodáři se podrobovali veřejným zkouškám a tak získali oprávnění k samostatnému vedení lesního provozu.

Zasluhou lesního inspektora Johanna Friedricha Bechtela (1800–1868) byl v roce 1850 založen Moravsko-slezský lesnický školský spolek, jehož členy byli především majitelé lesů a někteří vynikající lesníci. Za necelé dva roky se spolku podařilo sehnat finanční prostředky k založení a udržování lesnické školy, která byla 3. října 1852 slavnostně otevřena v Úsově v budově zámku. Jak uvedl v zahajovacím projevu její první ředitel Josef Wessely, absolventi školy měli svými odbornými znalostmi přispět k lepšímu využívání lesního bohatství.

Lesnická škola v Úsově byla dvouletá, řídila se stanovami a učebními osnovami, které schválilo rakouské ministerstvo orby a školství. Vedle všeobecných předmětů se vyučovalo myslivecké a lesnické zoologii, ochraně lesa a jeho oceňo-

ODCHYT ZAJICŮ STUDENTY STŘEDNÍ LESNICKÉ ŠKOLY V HRANICÍCH

„MATEJKOVA ALEJ“ V ARBORETU ZALOŽENÁ PRVNÍM ŘEDITELEM STŘEDNÍ LESNICKÉ ŠKOLY V HRANICÍCH

vání, přirozené a umělé obnově lesů, lesní správě aj. Počet posluchačů byl omezen na 20 v každém ročníku. Vyučovacím jazykem byla němčina, zatímco češtině se jako nepovinnému předmětu začalo vyučovat až v roce 1862. Po dobu dvou let bylo vyučování bezplatné a bylo doplňováno praktickými ukázkami, cvičeními a exkurzemi.

V roce 1867 se lesnickému školskému spolku podařilo získat za nízké nájemné rozsáhlé prostory hradu v Sovinci, kam byla lesnická škola přestěhována. Byl při ní vybudován i internát s přísným denním řádem. Způsob výchovy k naprosté poslušnosti, oddanosti a podřízenosti nebyl vhodný pro budoucí vedoucí pracovníky lesních velkostatků, a proto byl nezhledně kritizován. Vyučování však bylo na vysoké úrovni. Přispěl k tomu též zvýšený požadavek na předběžné vzdělání uchazečů, od kterých se vyžadovalo absolvování páté třídy střední školy, zatímco zpočátku to bylo čtyřleté základní vzdělání a jednoletá praxe u myslivce i lesního úředníka. Vedení školy uznávalo, že znalost českého jazyka pro lesní úředníky je důležitá, ale současně zdůrazňovalo, že se nesmí vyučovat na úkor odborných předmětů. Z absolventů 44 % našlo uplatnění jako vyšší úředníci na velkostatkách, 31 % jako nižší úředníci a 22 % jako soukromníci.

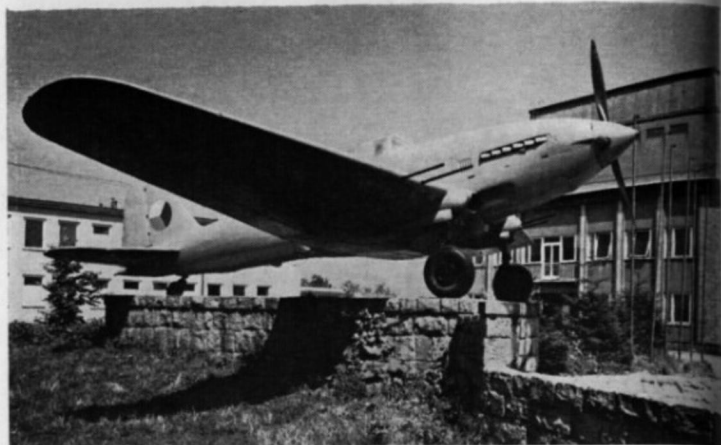
V devadesátých letech se začalo hovořit o reorganizaci lesnické školy v Sovinci. Vysoké náklady na studium, klesající popularita lesnického povolání a internátní systém způsobily pokles počtu studentů až na 17 v roce 1894. To vedlo výbor spolku k rozhodnutí zrušit zavedený internátní systém a přemístit školu ze Sovince na jiné místo. Současně se řešila otázka zvýšení úrovně studia, aby studenti mohli lépe čelit konkurenci jiných ústavů.

pěči ani ústřední ani krajský výbor ČSM. Polské knihy a brožury, pokud se vůbec objevily, docházely velmi pozdě, materiál v polštině pro soubory se nevydával, v důsledku čehož nedocházelo ani k dobré spolupráci mezi mládeží obou národností v místních skupinách. Ke škodě věci nebyla ani dořešena otázka souborů společných nebo v některých případech (divadelní, pěvecké aj.) oddělených polských a českých.

Po dvou letech činnosti sjednocené české a polské mládeže na Těšínsku se ve zprávě byra OV KSČ v Českém Těšíně konstatovalo, že sjednocení bylo sice krokem učiněným správným směrem, avšak současně nebylo možno ani zamlčet, „že praktická činnost organizací ČSM pro nedostatečnou zkušenost nových mladých funkcionářů z řad české i polské mládeže skutečně ochabla“. Současně vyšlo ovšem i najevo, „že některé případy svědčí o nesprávném poměru PZKO k ČSM jako sjednocené organizaci“. Ještě méně příznivá byla situace na Bohumínsku, jak o tom svědčí zpráva projednávaná na mimořádné schůzi byra okresního výboru KSČ v Bohumíně z 4. července 1954: „Nyní vypadá situace tak, že existuje a dobře pracuje jen jedna organizace ze sloučených skupin, v Bohumíně II, naproti tomu ve Skřečoni a Pudlově místních skupin není.“

Sjednocené svazácké organizace nedokázaly na Těšínsku udržet svou aktivitu na dřívějším vysokém stupni a nevyhnuly se určité stagnaci. Polská mládež odcházela pracovat do PZKO, kde měla pro své kulturní vyžití příznivější podmínky a který o podchycení polské mládeže od svého II. sjezdu programově usiloval.

Zbývá se ještě zmínit o otázce začlenění 19 polských harcerských skupin do Pionýr-

ČESKÝ TĚŠÍN ROKU 1971 - LETADLO ILJUSIN - PAMÁTIK BOJŮ ZA II. SVĚTOVÉ VÁLKY / FOTO A. PUSTKA

ské organizace ČSM. Tyto skupiny sdružovaly na Těšínsku na konci roku 1950 celkem 1100 harcerů. Se začleněním bylo započato v červnu 1950. I zde bylo ovšem nejprve překonat různé námitky, týkající se např. textu slibu a vzhledu pionýrského odznaku. Vzhledem k tomu, že v tomto případě šlo víceméně jen o formální přeregistraci, nebylo toto začlenění ani zdaleka tak obtížné, jako v případě sloučení polské mládeže s českou.

Prameny:

Archiv SmKV KSČ v Ostravě. Materiál pro schůzi sekretariátu ÚV ČSM, konanou dne 20. 11. 1951.

Státní oblastní archiv v Opavě, fond KNV Ostrava, kart. 354. Zpráva z průzkumu ve věci národnostní politiky, konaném ve dnech 1. až 6. 9. 1952 v Ostravském kraji v okresech Český Těšín, Karviná a Ostrava (obvod Bohumín) a zaměřeném hlavně na otázku polské národnosti.

KARVINÁ 4 - GAGARINOVO NÁMĚSTÍ V ROCE 1967 / FOTO J. SOLNICKÝ

ŽIDOVSKÁ NÁBOŽENSKÁ OBEC V HRANICÍCH ZA OKUPACE REPUBLIKY A JEJÍ NÁSILNÁ LIKVIDACE NACISTY V ROCE 1942

BOHUMÍR INDRA

Koncem září roku 1938 měla židovská náboženská obec v Hranicích 143 členů židovského vyznání. Patřili k ní také Židé, bydlící v jiných obcích soudního okresu hranického, 5 osob v Kelči a 7 osob v Drahotuších. Po zabrání pohraničního území republiky německými vojsky v říjnu 1938 přibýlo k nim 80 osob židovského vyznání, většinou příbuzných hranických židovských rodin, které uprchly do Hranic z okresu opavského, novojičínského i odjinud. Z toho bylo 22 osob z Opavy, 13 z Nového Jičína, 6 z Oder a Fulneku, 7 z Bílovce, 8 z Ostravy, ostatní odjinud — i z Čech. Po okupaci republiky v březnu 1939 se zvýšil jejich počet ještě o 28 osob, prohlášených podle nacistických norimberských zákonů za Židy.

Již v březnu 1939 byla provedena registrace všech osob prohlášených nacisty za Židy a nařízeno mužům i ženám povinné nošení žluté šesticípé hvězdy Davidovy s nápisem „Jude“, přišité na prsou oděvu. Všechny židovské obchody ve městě byly nacisty uzavřeny a označeny velkými německými a českými tištěnými plakáty „Jüdisches Geschäft“, „Židovský obchod“, později dány pod německou komisařskou správu, malé obchody byly zlikvidovány. Čtyřem židovským lékařům a dvěma advokátům ve městě zakázán výkon povolání.

Muži byli přiděleni na stavební silniční práce, ženy do zemědělství. Židům zakázána návštěva kin, hostinců a podobně, při nákupu potravin stanovena jim přesná hodina. Zakázán jim vstup na území lázní Teplic nad Bečvou, přiléhajících k městu. Zakázáno jim opuštění nebo překročení katastrálního území města Hranic. Za nenošení židovské hvězdy a překročení hranice obecního katastru bylo v krátké době po udání zatčeno 10 mužů a žen a odesláno do koncentračního tábora.

Představenstvo židovské náboženské obce bylo nacisty zrušeno a přeměněno na místní

úřadovnu Židovské rady starších v Praze. V roce 1940 byl zakázán výkon bohoslužeb v synagoze a v roce 1941 i konání modliteb v židovském obecním domě. Synagoga byla vyklizena a přeměněna na skladiště zabaveného nábytku, přístrojů aj. ze zrušených židovských obchodů a provozoven. Veškerý movitý i nemovitý majetek bývalé židovské obce, židovského pohřebního spolku aj. byl zabaven, v židovských domácnostech zabaveny všechny hudební nástroje, psací a jiné stroje, kožešiny aj., část zabavených věcí byla odeslána do Německa, část rozdělena mezi hranickými Němci.

Na jaře roku 1942 nařízena nacisty konečná likvidace židovského obyvatelstva v Protektorátu Čechy a Morava. V Hranicích po opětovné majetkové a osobní registraci, provedené v květnu v olomoucké škole, byla nařízena deportace všech registrovaných Židů v Hranicích a dále bydlících v hranickém soudním okrese v Drahotuších

NACISTY UZAVŘENÝ BARONŮV ŽIDOVSKÝ OBCHODNÍ DŮM V JANAČKOVĚ ULICI, OZNAČENÝ CEDULEMI „JÜDISCHES GESCHÄFT“, - „ŽIDOVSKÝ OBCHOD“. SNÍMEK Z POČÁTKU DUBNA 1939 / FOTO B. INDRA

a Kelči, kromě Židů, žijících ve smíšených manželstvích s nežidy.

Dne 22. června 1942 shromážděno pod dozorem gestapa na hranickém nádraží 202 osob hranických Židů, mužů, žen i dětí, a dopraveni vlakem do záchytného tábora v Olomouci. V dalších dnech přibýlo k nim ještě 10 osob hranických Židů, dopravených do Olomouce z jejich bydliště, z toho 4 osoby z Prahy. Osoby nemocné a přestárlé, neschopné chůze, byly do Olomouce dopraveny otevřenými nákladními auty. Každá osoba směla vzít s sebou ruční zavazadlo do váhy 50 kg. Opuštěné židovské byty (v Hranicích jich bylo asi 70) byly prozatím zapečetěny.

Po opětovné důkladné tělesné prohlídce v Olomouci byli spolu se Židy ze sousedního okresu lipnického převezeni do Terezína. Tam jim byly při opětovné tělesné prohlídce odebrány veškeré cenné věci a přikázány jim ubikace ve starých kasárnách, v barácích a domech, které byly zcela zaplněny, i půdní prostory. Od okolního města byli od té doby zcela izolováni. V krátké době zemřelo v Terezíně z hranického transportu 15 starších osob. Další část byla po nějaké době odvezena na

práce do okupovaného Polska a zahynuli neznámo kdy a kde. Zbylí hraničtí Židé v Terezíně byli postupně v letech 1943 a 1944 zařazeni do dalších transportů do vyhlazovacích táborů v Osvětimi - Birkenau, kde zahynuli.

Opuštěné židovské domy a byty v Hranicích byly roku 1942 vyklizeny, zbylý nábytek a předměty rozebrány gestapáckými rodinami, zčásti odeslány do Německa.

Kulturní stříbrné předměty, textilie a další věci ze synagógy byly spolu s nalezenými staršími písemnostmi židovské obce a bývalé německé židovské školy odeslány v roce 1942 do Prahy, kde se zčásti dochovaly ve Státním židovském muzeu. Do Prahy byly odevzdány také originály židovských matrik hranické židovské obce, vedené až do roku 1941 posledním důvěrníkem obce Z. Benischem. Tyto matriky vedené německy od 2. poloviny 18. století byly na jaře roku 1945 spolu s židovskými matrikami jiných měst z území tzv. Protektorátu spáleny gestapem v Praze. Dochovaly se jen drobné židovské matriky hranické židovské obce, vedené od roku 1919 u Okresního úřadu

kteřou byla roku 1864 přistavena nová synagóga, převzalo v roce 1942 město Hranice a zřídilo zde pro obyvatele města kanceláře přidělových listů.

Na židovském hřbitově bylo započato s kácením stoletých jasanů, prodány a odvezeny některé použitelné mladší mramorové náhrobní kameny, ale pro nedostatek pracovníků bylo již roku 1943 upuštěno od dalších prací na likvidaci židovského hřbitova.

Po osvobození v roce 1945 se vrátili do Hranic z Osvětimi jen 4 mladé ženy a 1 mladý muž židovského původu, kteří přežili hrůzy koncentračního tábora. Z Terezína se vrátili 4 starší osoby, u nichž židovský původ nebyl jistý, a zůstali proto v Terezíně. Ze 17 osob židovského původu, které žily ve smíšených manželstvích s nežidy, a nebyly proto deportovány, pracovaly na silnicích apod., bylo později 6 mužů odvezeno do nacistických pracovních táborů v Čechách, v únoru 1945 byli však dopraveni do Terezína, kde se dočkali konce války a vrátili se pak rovněž do Hranic.

Celkem zahynulo z židovské náboženské obce v Hranicích 216 osob židovského původu, z

Pro vyřešení majetkových, osobních a jiných záležitostí vráťších se i zahynulých Židů byly v dnešním Severomoravském kraji ustaveny židovské náboženské obce jen v Ostravě, Olomouci a dočasně i v Opavě. V ostatních židovských náboženských obcích ustaveni jen důvěrníci pro nepatrný počet zbylých osob židovského vyznání. Při restitučním řízení byly zabavené židovské domy vráceny majitelům nebo pozůstalým, nebo byly vykoupeny státem. Židovská synagóga v Hranicích s předním domem býv. židovské radnice byly prodány církvi československé husitské v Draho-
tušicích, která zřídila v předním domě svou modlitebnu a byt, zadní budova býv. synagógy byla ponechána městskému muzeu v Hranicích, které je tu umístěno podnes.

Starý židovský hřbitov v Hranicích byl vrácen pod správu náboženské obce v Olomouci, k níž patřili zbylí hraničtí Židé. Jeho správu převzal důvěrník židovské náboženské obce JUDr. Karel Rosenbaum v Hranicích. Úmrtím starších osob židovského vyznání, vystěhováním, sňatky s nežidy a přijetím nežidovských příjmení zmizeli v dalších desetiletích poslední zbylí členové bývalé náboženské obce

JEDEN ZE STARÝCH NÁHROBKŮ Z 18. STOLETÍ NA ŽIDOVSKÉM HRBITOVĚ V HRANICÍCH / FOTO H. KUNZOVA

POSLEDNÍ ÚŘEDNÍ RAZÍTKA ŽIDOVSKÉ OBCE V HRANICÍCH: A) RAZÍTKO MATRIČNÍ ÚŘAD ŽIDOVSKÉ NÁBOŽENSKÉ OBCE V HRANICÍCH, UŽÍVANÉ DO ROKU 1940; B) RAZÍTKO OKRESNÍ RABINÁT HRANICE A VALAŠSKÉ MEZÍŘICÍ, UŽÍVANÉ DO ROKU 1937 / FOTO B. BEILOVA

nichž bylo 197 osob židovského vyznání. K tomu je nutno přičíst ještě 24 osob pocházejících z Hranic, které v roce 1942 nebydlely v Hranicích a byly dopraveny do koncentračních táborů odjinud a zahynuly. Jmenovitý seznam všech hraničských Židů, kteří zahynuli v koncentračních táborech, většinou v Osvětimi, s uvedením roku narození, jsem otiskl v roce 1982 v kulturním měsíčníku města Hranic a lázni Teplic nad Bečvou

Po osvobození Československa roku 1945 nebyla již židovská náboženská obec v Hranicích obnovena.

hraničské. Poslední pohřeb na židovském hřbitově v Hranicích byl proveden v roce 1965. Od té doby se tu již nepohřívá. Poslední židovský důvěrník v Hranicích dr. K. Rosenbaum, který pořídil v roce 1957 soupis zahynulých členů židovské náboženské obce hranické země roku 1972 a byl pohřben na židovském hřbitově v Olomouci.

Starý židovský hřbitov v Hranicích, ležící při silnici z města do Bělčína a na Nový Jičín, založený před třicetiletou válkou, roku 1637 potvrzený hranické židovské obci privilegiem vrchnosti, o ploše 90 x 40 m, ohrazený zděnou ohradou, má na 800 náhrobních kamenů, hlavně ze 17. - 18. století, méně z 19. století. Je tu také postavena mohyla s pamětní deskou 32 zemřelých haličských židovských utečenců za 1. světové války,

a při zadní zdi hřbitova je 28 hrobů židovských vojáků, kteří zemřeli za 1. světové války v hraničských vojenských lazaretech.

Všechny staré náhrobní kameny, různého tvaru, jsou tesány z kamene a opatřeny hebrejskými nápisy a znameními, nejstarší zatím zjištěný náhrobek je z roku 1687. Mnoho starých náhrobních kamenů je stářím hluboko zapadlých do země, a jsou proto nečitelné. Pracovníky Státního židovského muzea v Praze a památkové péče bylo zatím určeno na 90 kamenných náhrobků, historicky a výtvarně cenných, které mají být zachovány a uloženy v lapidáriu městského muzea, nebo zazděno do

ŽIDOVSKÝ HRBITOV V HRANICÍCH / FOTO J. SOLNICKÝ

zadní ohradní zdi hřbitova, bude-li hřbitov likvidován. Poněvadž jde o jedinečně dochovaný historický hřbitov v oblasti severní Moravy a Slezska (vedle zcela rozrušeného a torzovitě dochovaného židovského historického hřbitova v Osoblaze), se souvislou řadou náhrobních kamenů od 17. do 19. století, je uvažováno o jeho zachování jako celku a o jeho úpravě na unikátní nemovitou kulturní památku bývalé samostatné židovské obce v Hranicích, spojené teprve v roce 1919 s městem Hranicemi v jeden celek.

Prameny a literatura: Rukopisné zápisky dr. K. Rosenbauma z roku 1957

B. Indra: Deportace hraničských Židů r. 1942 do nacistických táborů smrti, ZMHLT 1982 / červen

